

Реформування в агропромисловому комплексі України: минуле і сучасне.

Дається короткий аналіз історії реформування аграрних відносин на селі, показані напрямки проведення реформ в сільському господарстві на сучасному етапі.

Від остаточного вирішення проблеми власності на землю залежить подальший соціально - економічний розвиток українського села. Це визначають як прихильники приватної власності на землю, так і їх опоненти. Оскільки ж об'єктивну оцінку виставляє лише історія, то без дослідження історичного минулого щодо власності на землю годі сподіватись на виважене рішення, тим більше, що в минулому нашого суспільства дана проблема ставилась неодноразово і вирішувалась неоднозначно.

На сучасному етапі для України - одним з головних завдань у проведенні аграрних перетворень є використання всього позитивного з надбаного в минулому історичного досвіду для уникнення помилок при проведенні сучасних радикальних змін. Перша реформа на Україні була здійснена в середині XVI ст. Починаючи з цього часу в історичному минулому України можна виділити такі етапи реформування аграрних відносин:

1. Реформа Сигізмунда –Августа 1552-1557 р.р.;
2. Відміна кріпацтва 1861 р.;
3. Столипінська аграрна реформа 1907-1911 р.р.;
4. Реформи 1917 р.;
5. Період НЕПу 1921-1928 р.р.;
6. Колективізація 1929-1935 р.р.;
7. Перехід в 1953-1954 р.р. від зовнішньоекономічного примусу до обмеженого застосування економічних напрямків управління в аграрному секторі економіки, пов'язаний з початковим періодом роботи М.С.Хрущова.

До перших аграрних перетворень в сільському господарстві України належить реформа Сигізмунда - Августа (1552-1557 р.р.), яка передбачала заміну оброку панщиною. В результаті цього, феодали отримували землі, організовували господарства - фільварки, а селяни - наділи - волоки. Таким чином, господарство поміщиків і селян розділилось територіально і організаційно. Велике поміщицьке господарство в значних об'ємах могло поставляти додатковий продукт для експорту на європейський ринок. В результаті реформи на території України утвердилось кріпацтво зі змішаною системою поміщицького господарства, яке базувалось на панщині.

Наступна велика аграрна реформа відбулась в 1861 році коли було скасоване кріпосне право. Внаслідок її проведення, велике поміщицьке господарство остаточно було відокремлене від селянського. Селяни отримали можливість розвивати власне господарство, але в цілому результати реформи для сільського господарства були несприятливими, - багато земель залишилось в поміщиків. На протязі 20-х років після реформи продовжувався застій. Помітний прогрес намітився з організацією в 1882 році Поземельного банку через який здійснювалось кредитування селян при покупці ними поміщицьких земель.

Поштовх, який отримало селянське господарство і промисловість за рахунок відміни кріпосного права, вичерпав свій потенціал до початку 1900-х років. Однією з головних причин на шляху розвитку агропромислового виробництва була общинна форма ведення господарства.

На початку XX ст. під проводом голови уряду Росії П.Столипіна розпочались зміни земельних відносин. Реформою передбачалось:

- виділення селян з общини і закріплення за ними землі у приватну власність ;
- створення хутірського та відрубного господарства;
- переселенська політика.

Реалізація цих заходів тісно була пов'язана з роботою Селянського банку, кооперативним рухом, орендними відносинами, багатуоукладною економікою. Крім того, селянство отримало всебічну підтримку держави у вигляді сприятливої фінансово-кредитної, податкової політики. Внаслідок цього царська Росія стала основним експортером сільськогосподарської продукції в Європі. У 1913 році виробництво жита в Російській імперії становило (52.8%) його світового валового збору, ячменю -

37.6%, пшениці - 25.4%, вівса - 26.3%. Частка України в загальному експорті хліба Росії складала 43.3%. Урожайність зернових зросла за 3 роки на 14%, а в деяких регіонах на 25%.

Наступний етап реформування сільського господарства був пов'язаний з подіями революції 1917 року. Перша світова війна на протязі 4-х років нанесла сільському господарству величезні збитки в результаті відтоку працездатного чоловічого населення, введення непосильних повинностей, пов'язаних з військовим станом країни. В результаті реформ стара економічна база сільського господарства була зруйнована, а нова заснована на насильстві зазнала краху, як наслідок цього, виробництво валової сільськогосподарської продукції в країні в 1920 році знизилось на 33% порівняно з 1916 роком. Сільське господарство було практично задушене продрозверсткою.

Під впливом селянських заворушень 1918-1920 років влада змушена була повернутись до багатоукладності економіки. Впровадження нової економічної політики, яка передбачала заміну продрозкладки продподатком, відміна насильницьких методів управління сільським господарством, відновлення кооперації, орендних відносин, створили для селян сприятливі умови для праці, поліпшення соціально-економічного становища. Якщо валове виробництво зерна в 1921 р. становило 227 млн. пудів, в 1922 р. близько 637 млн., то в 1926 р. - 1057 млн. пудів, тобто в 3,8 раза більше, або на 78.5%.

В цей час відроджується торгівля, експорт зерна, покращується рівень життя населення. Таким чином з 1917 року по 1928 рік було здійснено дві реформи: - перша з яких була явно невдалою. У правлячій партії не вистачало досвіду, а головне сил для її здійснення.

З 1929 року починається нова реформа – колективізація - жорстокий розгром утвореної до цього часу системи сільського господарства. Нова система управління характеризувалась небаченим терором, насильством, геноцидом проти свого народу. Проведення колективізації (1929-1935 р.р.) призвело до порушення зв'язку між матеріально-речовими елементами продуктивних сил і селянами. В результаті утворились колективні господарства здатні функціонувати лише в умовах командно-адміністративної системи. Селяни втратили інтерес до підвищення ефективності виробництва. Подальший розвиток сільського господарства України безпосередньо до нинішнього часу проходив в рамках сформованої в 30-ті роки колгоспно-радгоспної системи.

Починаючи з вересня 1953 року, коли М. С. Хрущовим було прийняте рішення про відміну сталінських методів управління сільським господарством, почалося здійснення низки заходів з економічного стимулювання галузі, що передбачало: збільшення капіталовкладень, підвищення закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію, збільшення оплати праці колгоспників, освоєння цілинних земель, електрифікацію. Реалізація цих заходів призвела до позитивних змін в сільському господарстві: зросла продуктивність праці, розширився автопарк, поліпшився добробут селян. По суті це був другий в історичному плані після 1922-1926 рр. період піднесення галузі.

Але виняткове право державної власності на землю протягом тривалого періоду призвело до втрати селянами зацікавленості в результатах господарювання, а звідси до спаду сільськогосподарського виробництва.

В грудня 1990 року Верховна Рада України затвердила новий Земельний кодекс України, а 15 березня 1991 року прийняла Постанову "Про земельну реформу" згідно з якою розпочалось реформування земельних відносин.

Суть земельної реформи 90-х років полягає в:

- 1) ліквідації державної монополії власності, а натомість відновлення приватної власності на землю та інші засоби виробництва;
- 2) відновлення у селянина почуття господаря власника на землі, та створення умови для реформування колгоспів у нові агроформування, що базуються на приватній власності.

Реформування проводиться поетапно: перший етап включає в себе роздержавлення землі і передачу її у власність колективних господарств; другий етап - поділ земель, які передаються у колективну власність, на частку (пай) без виділення їх у натурі і видачі відповідного документу сертифікату на право приватної власності на землю; третій етап-формування на базі приватної власності на землю нових за своїм змістом господарств.

Нині аграрний сектор України стоїть на порозі нового етапу земельної реформи. Указом Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки" передбачається протягом грудня 1999 року-квітня 2000 року здійснити організаційні заходи, щодо реформування КСП на засадах приватної власності на землю та майно.

При цьому слід враховувати історичний досвід минулого, що дасть можливість ефективно проводити аграрні перетворення в Україні.